

Analysis and Evaluation of the Factors Affecting the Sense of Place Belonging in Worn-out Urban Contexts (Case study: Molla Mahmoud Neighborhood, Maragheh city)¹

Farshad Sohrabi¹, Omid Mobaraki^{2✉}, Ebrahim Sami³

1. Department of Geography and Urban planning, Faculty of humanity, University of Maragheh, Maragheh, Iran. E-mail: f.sohrabi@maragheh.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of Geography and Urban planning, Faculty of humanity, University of Maragheh, Maragheh, Iran. E-mail: o.mobaraki@maragheh.ac.ir
3. Department of Geography and Urban planning, Faculty of humanity, University of Maragheh, Maragheh, Iran. E-mail: e.sami@maragheh.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Keywords:

Sense of Place, Emotional Attachments, Identity, Security, Worn Texture.

ABSTRACT

The sense of location is one of the significant and effective meanings in the relationship between humans and the environment that has piqued the interest of designers. This method, which is a burgeoning sentiment among individuals who share common objectives, suggests that individuals are interested in and attached to the location. Spaces that possess these qualities are imprinted in the individual's consciousness, which in turn encourages the individual to return to these locations. A relatively novel approach to the management of public spaces in the city that seeks lively places is the instillation of a sense of belonging in citizens' habitats. As a result, this investigation investigates the variables that influence the perception of place within the historical context of one of Maragheh's historically significant communities. This research falls under the category of applied-developmental studies and was conducted using a descriptive-analytical method, which involved the use of library resources and field studies. A questionnaire was distributed to 319 residents of the neighborhood in accordance with the Cochran formula, and the necessary data were collected and analyzed using SPSS software. The data was analyzed using a one-sample t-test, stepwise regression, and one-way analysis of variance with repeated measures. The findings indicated that the average of the sense of place indices, which included affiliation and collective memory (3.76), convenience and access (3.46), identity and legibility (3.29), and security (4.08), was at a satisfactory level. The identity and legibility index had the lowest average, while the security index had the highest. Additionally, the security index, which had a beta coefficient of 462, had the most significant effect on the sense of location in the regression analysis. In general, the results suggest that the sense of place in the Molla Mahmoud neighborhood is in a desirable state and underscore the significance of preserving and enhancing the cultural, historical, and social components of the older urban landscapes.

Cite this article: Sohrabi, F., Mobaraki, O., & Sami, E. (2023). Analysis and Evaluation of the Factors Affecting the Sense of Place Belonging in Worn-out Urban Contexts (Case study: Molla Mahmoud Neighborhood, Maragheh city). *Population Journal*, 30(123), 83-100.

© The Author(s).

1. This article is derived from the master's thesis of the first author, "Analysis and Evaluation of the Factors Affecting the Sense of Place Belonging in Worn-out Urban Contexts (Case study: Molla Mahmoud Neighborhood, Maragheh City)," which was conducted in 2024 with the assistance of the second author and the advice of the third author.

Extended Abstract

Introduction

The concept of "sense of place" refers to an emotional bond and internal connection between humans and the environment. It is a perception of the surrounding environment that contributes to the overall emotional response of an individual to a particular location and, in the eyes of urban planners and geographers, is conducive to the sustainability of the residential environment. Over time, individuals develop a close relationship with their place of habitation and subsequently regard themselves as a part of it as a result of the establishment of a sense of belonging. Two factors contribute to the formation of this identity: the physical and visual elements of the environment, such as prominent elements that differentiate one location from others, and a collection of perceptual factors, including the individual's memories, emotions, and experiences associated with the location. The objective of this investigation is to investigate the sense of belonging to a place and the factors that influence it in the Molla Mahmoud Maragheh neighborhood in greater detail. Maragheh, a settlement with an urban population of 175,600 individuals, is situated in East Azerbaijan Province and is one of Iran's most historic cities. This city's cultural and historical identity is influenced by its ancient and valuable textures. The urban fabric of Maragheh is comprised of approximately 800 hectares of historical and dilapidated structures. These structures include the city's central fabric, narrow alleys, and ancient houses with unique architecture.

Theoretical Framework

In a significant amount of the literature on place, the concept of place frequently underscores the emotional attachment or sense of belonging to a location. In reality, the sense of attachment and belonging to a location is a more profound aspect of the sense of place. This sense establishes a connection between the individual and the location, resulting in the individual's perception of being an integral part of the location. Belonging to a place is primarily defined by the sense of being unique and distinctive, remaining consistent and stable, and being a member of the group. This sense of belonging is essential for the continuation and benefit of an individual's presence in a particular location.

Methodology

In terms of its research type and method, the current study is descriptive-analytical. Library and survey (questionnaire) are the methods of data collection. To determine the dimensions and components of the sense of place approach, we classified previous studies in this field and extracted existing indicators. Subsequently, we developed a closed questionnaire that utilized a five-point Likert scale (very low, low, medium, high, very high) to assess security, emotional attachments and collective memories, accessibility and comfort, and identity and legibility of spaces. Furthermore, each component was assigned numerous products. 319 residents of the Molla Mahmoud neighborhood submitted the questionnaires.

The validity of the questionnaire-based research was assessed by university professors and subsequently approved after the identified issues and deficiencies were rectified. The Cronbach's alpha test was conducted in the SPSS environment to determine the questionnaire's reliability, which was determined to be 83/1. The internal consistency of the queries is closely correlated with the Cronbach's alpha coefficient, which is theoretically between 0 and 1. Cronbach's alpha is typically considered adequate when it falls within the range of 0.6 to 0.7, and a value greater than 0.7 is considered satisfactory and suggests high reliability. Consequently, the data collection tool's high and desirable reliability is demonstrated by the Cronbach's alpha obtained in the present study.

Findings

The mean value of the sense of place belonging with a one-sample t-test for affiliation and collective memories is 3.76, comfort and access is 3.46, identity and legibility is 3.29, and security is 4.08. The values for all dimensions tend to be favorable in nature. In general, the results of the one-sample t-test indicate that the Mulla Mahmoud neighborhood of Maragheh city has a positive sense of place belonging in all four dimensions. This favorable state may suggest the necessity of ongoing attention and care in the preservation and reinforcement of the cultural, historical, and social components of older textures, which are instrumental in the preservation of local identity and the enhancement of the quality of life for residents. The four primary indicators of the evaluation of the sense of place belonging of the Mulla Mahmoud neighborhood were compared in the subsequent step using one-way variance with repeated measures. The findings indicate that the mean indices of the sense of place belonging in the area under investigation exhibit a substantial disparity.

Conclusion and Discussion

Overall, the findings indicate a favorable state of sense of place in this Molla Mahmoud neighborhood and emphasize the importance of preserving and strengthening cultural, historical, and social elements in the old urban contexts.

تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی در بافت‌های قدیمی شهری (مطالعه موردی: محله ملامحمود، شهر مراغه)

فرشاد سهرابی^۱، امید مبارکی^۲، ابراهیم سامی^۳

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.

۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران. رایانامه: o.mobaraki@maragheh.ac.ir

۳. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

علمی-پژوهشی

یکی از معانی مهم و مؤثر در ارتباط انسان و محیط که مورد توجه طراحان بوده، حس تعلق مکانی است. این رویکرد به عنوان حسی بالنده میان مردمی که از اهداف مشترکی برخوردارند، متضمن علاقه و دلبستگی افراد به آن مکان است. فضاهای دارای این کیفیات در ذهن فرد نقش بسته و به بازگشت فرد به آن مکان منجر می‌شود. جاری کردن احساس تعلق به زیستگاه‌های شهروندان، رویکرد نسبتاً جدیدی در مدیریت فضاهای عمومی شهر است که به دنبال مکان‌های سرزنده است. براین اساس این پژوهش به بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی در بافت قدیم یکی از محلات قدیمی شهر مراغه می‌پردازد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی- توسعه‌ای است و به روش توصیفی-تحلیلی با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی انجام شده است. داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه‌ای که بین ۳۱۹ نفر از ساکنان محله (براساس فرمول کوکران) توزیع شده، جمع‌آوری شده و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شده‌اند. تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از آزمون تی تک‌نمونه‌ای، رگرسیون گام‌به‌گام و تحلیل واریانس یک‌طرفه با اندازه‌های مکرر انجام شد. نتایج نشان داد که میانگین شاخص‌های حس تعلق مکانی شامل وابستگی و خاطره جمعی (۳/۷۶)، آسایش و دسترسی (۳/۴۶)، هویت و خوانایی (۳/۲۹) و امنیت (۴/۰۸) در سطح مطلوبی قرار دارند. شاخص امنیت بیشترین میانگین و شاخص هویت و خوانایی کمترین را دارا بودند. همچنین، در تحلیل رگرسیون، شاخص امنیت با ضریب بتا ۴۶۲/۰۰۰ بیشترین تأثیر را بر حس تعلق مکانی داشته است. در مجموع، یافته‌ها حاکی از وضعیت مطلوب حس تعلق مکانی در این محله است و بر اهمیت حفظ و تقویت عناصر فرهنگی، تاریخی و اجتماعی در بافت‌های قدیمی شهرها تأکید می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

امنیت، بافت فرسوده، حس تعلق مکانی، وابستگی‌های عاطفی، هویت.

استناد: سهرابی، فرشاد، مبارکی، و ابراهیم سامی، امید (۱۴۰۲). تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی در بافت‌های قدیمی شهری (مطالعه موردی: محله ملامحمود،

شهر مراغه). فصلنامه جمعیت، ۳۰(۱۲۳)، ۸۳-۱۰۰.

© نویسندگان.

مقدمه

رشد سریع جمعیت شهرنشین، در دهه‌های اخیر نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی تأثیر گذاشته، بلکه بر هویت و احساس تعلق ساکنان به محیط زندگی‌شان نیز تأثیرگذار بوده است (Hartmann & Bouwmeester, 2021). این تغییرات سریع و بی‌برنامه، بدون توجه به بافت فرهنگی و محیطی، در ساختار شهری انجام شده و منجر به تخریب‌های فیزیکی و از بین رفتن خاطرات جمعی و هویت بصری شهرها شده است (حیدری ترکمانی، ۱۳۹۶). این دگرگونی‌ها، حس تعلق مکانی را در میان ساکنان کاهش داده است؛ حسی که یکی از ارکان اصلی پایداری زندگی شهری و شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی محسوب می‌شود (دانشپور و صفار سبزواری، ۱۳۹۷: ۱۲۷). حس مکان نوعی پیوند عاطفی و ارتباط درونی میان انسان و محیط است؛ نوعی ادراک از محیط اطراف که احساس کلی فرد نسبت به مکان را تشکیل می‌دهد و از دیدگاه جغرافیدانان و برنامه‌ریزان شهری، منجر به پایداری محیط سکونت می‌شود (Chen & Sekar, 2018: 123). ایجاد حس تعلق به مکان باعث می‌شود افراد به مرور زمان ارتباط نزدیکی با محل زندگی خود برقرار کرده و در نهایت خود را جزئی از آن بدانند. این هویت از طریق دو عامل ایجاد می‌شود: در ابتدا عناصر کالبدی و بصری محیط، مانند عناصر برجسته‌ای که یک مکان را از دیگر مکان‌ها متمایز می‌سازند و سپس مجموعه‌ای از عوامل ادراکی مانند خاطره‌ها، احساسات و تجربیات فرد از مکان را شامل می‌شود (کریمی، ۱۴۰۱: ۱۲۱). در دنیای امروز، بسیاری از افراد به دلیل عدم وابستگی به محل زندگی‌شان، مدام در حال جابه‌جایی و تغییر مکان هستند. یکی از دلایل اصلی این امر، نبود حس تعلق در میان ساکنان به محیط اطرافشان است (Nakhi & Ahmari, 2016: 78). ساختمان‌های جدید شهری اغلب با رویکردی صرفاً عملکردگرا طراحی می‌شوند و تنها به نیازهای اولیه ساکنان پاسخ می‌دهند. این رویکرد یک‌سویه به قیمت نادیده گرفتن نیازهای روانی و عاطفی انسان تمام می‌شود و باعث ایجاد احساس بیگانگی و کاهش تعلق به مکان در میان ساکنان می‌شود (عنانهاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۴؛ دانش‌پایه و حبیب، ۱۳۹۶: ۱۸). با این حال، اهمیت حس تعلق به مکان در پایداری محلات شهری بسیار زیاد است؛ زیرا این حس علاوه بر ایجاد آرامش، باعث می‌شود افراد احساس مسئولیت بیشتری نسبت به محیط زندگی‌شان داشته باشند و برای حفظ و بهبود آن تلاش کنند (Gifford & Scannell, 2010: 2). از دیدگاه توسعه پایدار شهری، حس تعلق به مکان بستری برای تعاملات اجتماعی و فرهنگی میان شهروندان فراهم می‌آورد و به ایجاد فضاهایی با ویژگی‌های خاص فرهنگی و بومی کمک می‌کند (Hartmann & Bouwmeester, 2021). به همین دلیل، هرچه مکان‌ها قدیمی‌تر باشند و سکونت در آن‌ها طولانی‌تر شود، خاطرات افراد از آن فضاها بیشتر شده و ارزش بیشتری پیدا می‌کنند؛ بنابراین، بافت‌های قدیمی شهرها که به‌عنوان بافت‌های فرسوده شناخته می‌شوند، از این نظر دارای غنای زیادی هستند (عبدی ملک کلایی، ۱۳۹۵: ۲). در ایران نیز، بافت‌های تاریخی شهری از نظر فرهنگی و اجتماعی دارای ارزش بسیاری هستند و بخشی از گذشته شهر و ساکنان آن به‌شمار می‌آیند که با گذر زمان و تحت تأثیر تغییرات طبیعی، اجتماعی و اقتصادی، به تدریج دچار تغییر و فرسودگی شده‌اند و نیاز به بهسازی و نوسازی آن‌ها احساس می‌شود (مرادقلی، ۱۳۹۲: ۱۵). به این ترتیب، بسیاری از بافت‌های قدیمی که با نیازهای زندگی مدرن هماهنگ نشده‌اند، باعث کاهش کیفیت زندگی و کاهش دلبستگی ساکنان به محله می‌شوند و توجه به این مناطق مسکونی، هم از لحاظ کالبدی و هم روانی، برای افزایش رضایتمندی ساکنان ضروری به نظر می‌رسد. زندگی در این بافت‌ها به همان اندازه که نیازمند همدلی با خاطرات و ریشه‌هاست، به ایجاد تغییرات جدید نیز نیاز دارد (شایان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸). در این میان، ساختار شهرهای امروزی و به‌ویژه بافت‌های جدید شهری، دارای ویژگی‌هایی مانند گسست مفهوم محله، ایجاد فضاهای جدید شهری با معماری غریبه و ناهمخوان با فرهنگ بومی (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰)، حاکمیت نظم خشک و بی‌تنوع اجتماعی (دانشپور و شیرینی، ۱۳۹۸: ۱۸-۱۹)، بحران هویت و فقدان پویایی و رابطه احساسی میان ساکنان است (محمدمرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۴). علی‌رغم تأثیر چشمگیر حس تعلق به مکان بر پایداری محلات مسکونی، بررسی‌ها نشان می‌دهد شناخت وضعیت حس تعلق به مکان در بافت‌های تاریخی و جدید می‌تواند به مدیران شهری و ساکنان کمک کند تا محیط‌های شهری بهتری را طراحی و ایجاد و در حفظ میراث معماری و ایجاد فضاهای پایدارتر عمل کنند (بهبزادپور، ۱۳۹۷: ۴). هدف پژوهش حاضر بررسی دقیق‌تر حس تعلق به مکان و عوامل مؤثر بر آن در محله ملامحمود مراغه است. شهر مراغه با ۱۵۷٬۶۰۰ نفر جمعیت شهری یکی از

شهرهای تاریخی ایران است که در استان آذربایجان شرقی واقع شده است. این شهر به دلیل قدمت و دیرینگی دارای بافت‌های قدیمی و ارزشمندی است که بخشی از هویت فرهنگی و تاریخی آن را شکل می‌دهد. این بافت‌های تاریخی و فرسوده حدود ۸۰۰ هکتار از بافت‌های شهری مراغه را تشکیل می‌دهد که شامل کوچه‌های باریک، خانه‌های قدیمی با معماری خاص و بناهایی از دوره‌های مختلف تاریخی است و بیشتر در بافت مرکزی شهر واقع شده است. محله ملامحمود مراغه یکی از محلات قدیمی و فرسوده این شهر است که به دلیل افت کالبدی و فرسودگی بناها و نداشتن ساختار منسجم و دقیق و منطقی پهنه‌بندی محله‌ها، ساکنان محله را با مشکلاتی نظیر افت کیفیت کالبدی، مشکلات دسترسی و ترافیک، تراکم و تمرکز بیش‌ازحد، کمبود سرانه کاربری‌ها و... مواجه کرده است. با توجه به اهمیت حس تعلق به مکان در پایداری محله‌های مختلف شهری و همچنین ضرورت حفاظت از بافت تاریخی این شهر، سؤال اساسی که محققان در این پژوهش دنبال می‌کنند ارزیابی وضعیت مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکان در میان ساکنان بافت فرسوده محله ملامحمود مراغه است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

در بسیاری از مطالعات مرتبط با مکان، مفهوم مکان اغلب بر حس تعلق یا وابستگی احساسی به یک مکان تأکید دارد. در واقع احساس تعلق و وابستگی به مکان، سطح بالاتری از حس مکان است. این حس به گونه‌ای به پیوند میان فرد با مکان منجر می‌شود که در آن، انسان خود را جزئی از مکان می‌داند (روشنی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۰). حس تعلق به مکان در درجه نخست به معنای خاص و متمایز بودن، ثابت و پایدار ماندن و به جمع تعلق داشتن است که به منظور بهره‌مندی و تداوم حضور انسان در مکان، نقش تعیین‌کننده‌ای می‌یابد. این رویکرد فراتر از آگاهی از استقرار در یک مکان است. شخص بر اساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی، عملکردها و شخصیت، نقشی برای مکان در ذهن خود متصور می‌سازد و مکان برای او قابل احترام می‌شود (Stedman, 2003: 674). از عوامل مؤثر در ایجاد حس تعلق مکانی می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. عوامل محیطی-کالبدی: این دسته از عوامل بر اساس نظریه مکان-رفتار در روان‌شناسی محیطی، به دسته‌بندی محیط به دو عامل مهم فعالیت و کالبد می‌پردازد. فعالیت‌های حاکم در یک محیط را بر اساس عوامل اجتماعی، کنش‌ها و تعاملات انسان‌ها تعریف می‌کند و کالبد را به همراه متغیرهای فرم و سامان‌دهی اجزا، به‌عنوان مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری حس تعلق محیط ارزیابی می‌کند. عناصر کالبدی از طریق ایجاد تمایز محیطی، ارتباط درون و بیرون در فضاها به ایجاد حس تعلق می‌پردازند. شکل، اندازه، رنگ، بافت و مقیاس به‌عنوان ویژگی‌های فرم، هریک نقشی مؤثر در شکل‌گیری حس تعلق دارد و نوع سامان‌دهی و چیدمان اجزای کالبدی نیز عامل مؤثر دیگر است. از سوی دیگر عناصر کالبدی از طریق همسازی و قابلیت تأمین نیازهای انسان در مکان، در ایجاد حس تعلق مؤثرند (مطلبی، ۱۳۸۵).

۲. عوامل ادراکی-شناختی فردی: همان‌طور که اشاره شد، حس تعلق ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی است که شخص و گروه به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از یک مکان خاص ادراک می‌کنند. این معنا که عمدتاً بر پایه ارتباط عاطفی فرد با محیط قرار دارد، در طراحی به‌صورت نمود کالبدی خود را نمایان می‌سازد. شناخت و ادراک فرد از یک مکان از شروط اولیه برای ایجاد حس تعلق به مکان است. بدین منظور محیط‌های با خوانایی و تمایز کالبدی برای استفاده‌کنندگان جز محیط‌های مطلوب بوده و ادراک و شناخت بهتری از سوی افراد در آن صورت می‌گیرد.

۳. عوامل اجتماعی: به همان نسبت که عوامل ادراکی-شناختی فردی در شکل‌گیری حس تعلق، گام اولیه در این مسیر است، نقش متغیرهای اجتماعی نظیر فرهنگ، نمادها و نشانه‌های اجتماعی نیز از اهمیت بالایی برخوردار است؛ به‌طوری‌که تا قبل از سال ۱۹۸۷ عمده تحقیقات صورت گرفته به نقش عوامل اجتماعی در شکل‌گیری این حس پرداخته بودند و متغیرهای کالبدی جایگاهی در تحقیق نداشتند. محققانی مانند راپاپورت^۱، پروشانسکی^۲، ریچر^۳ و لاواراکس^۴ با پژوهش‌های خود بر نقش عوامل

1. Rapaport
2. Proshneski
3. Reacher
4. Lavarax

کالبدی تأکید کرده، اما اشاره داشته‌اند که آنچه محیط کالبدی را به‌عنوان بستر اجتماعی بیان می‌کند، در اصل نمادها و سمبل‌های محیطی مشترک اجتماعی از یک طرف و از طرف دیگر قابلیت محیطی در تأمین و گسترش این بعد از نیازهای انسانی است (کاویانی، ۱۳۹۵). از مطالعات انجام‌شده در این حوزه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

زنگنه (۱۳۹۸) در مقاله‌ای به مقایسه تطبیقی احساس تعلق مکانی در سه شهر کوچک، میانی و کلان‌شهر و عوامل مؤثر بر آن پرداخته است. این پژوهش از نظر روش، پیمایشی بوده و از پرسشنامه محقق‌ساخته به‌عنوان ابزار جمع‌آوری داده‌ها استفاده کرده است که میزان روایی آن از طریق روایی صوری و پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ و ضریب $0/78$ تأیید شده است. جامعه آماری شامل شهروندان سه شهر خواف (با حجم نمونه ۳۸۰ نفر)، سبزوار (۳۸۳ نفر) و مشهد (۳۸۴ نفر) است. نتایج نشان داد متغیر کیفیت خدمات، بیشترین تأثیر را بر احساس تعلق مکانی در هر سه شهر داشته است. عنانهاد و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای به سنجش حس تعلق مکان و حفظ هویت واحدهای مسکونی در محله ساغریسازان رشت، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به این نتایج دست یافته است؛ وابستگی معنادار ساکنان در واحدهای مسکونی قدیمی، نسبت به آپارتمان‌سازی‌های جدید در محله ساغریسازان است. از جمله علل این قضیه عبارت‌اند از: مشکلات اقتصادی، فرهنگی و زیرساختی موجود در بافت قدیم، یکنواختی محیط و بلندمرتبه‌سازی، کاهش هویت بومی، نبود حس زندگی جمعی، مهاجرپذیری، نبود خاطرات جمعی در آپارتمان‌نشینی، نداشتن انس با محیط، تغییر نگرش مردم به زندگی.

عطایی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تبیین حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهرهای بندری، مطالعه موردی: شهر بندرلنگه» به بررسی حس تعلق به مکان در بافت‌های تاریخی و جدید شهر بندری بندرلنگه به‌صورت تطبیقی پرداختند. جامعه آماری این پژوهش شامل سرپرستان خانوار ساکن در بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه است که از میان آن‌ها ۳۹۹ نفر (۱۹۰ نفر در بافت تاریخی و ۲۰۹ نفر) در بافت جدید انتخاب شده‌اند. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌ای معتبر گردآوری شده و برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده متناسب با سؤالات پژوهش از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد میانگین حس تعلق به مکان در بافت تاریخی با مقدار $4/022$ به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط (عدد ۳ به‌عنوان مبنای آزمون) بوده است؛ درحالی‌که میانگین حس تعلق مکانی در بافت جدید با مقدار $2/68$ پایین‌تر از حد متوسط قرار داشته است. همچنین نتایج مشخص کرد در بافت تاریخی، مؤلفه‌های «عناصر طبیعی و آسایش محیطی» و «مبلمان و تجهیزات» به‌ترتیب دارای بالاترین و پایین‌ترین میانگین بودند؛ درحالی‌که در بافت جدید، این روند معکوس بوده است. براساس نتایج پژوهش، تقویت حس تعلق در بافت‌های جدید شهری نیازمند توجه به ابعاد و مؤلفه‌های حس تعلق در بافت‌های تاریخی و بهره‌گیری از آن‌ها به‌عنوان الگوهای معماری بومی و سنتی است. شهریار و مشک سار (۱۴۰۰) در تحقیقی به بررسی عناصر کالبدی حس تعلق به مکان در محلات شهری (مطالعه موردی: شهرک شهید بهشتی شیراز) پرداختند. در این تحقیق با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی مشخص شد در بخش مربوط به گویه‌های مورد مطالعه در آزمون تی تک‌نمونه‌ای، شخصیت کالبدی منحصربه‌فرد با میزان $90/3$ در بالاترین سطح از میانگین قرار گرفته و در بین متغیرهای مستقل، حس تعلق به مکان و شاخص‌های کالبدی آن همبستگی ضعیف است و همچنین رابطه معنادار آماری وجود ندارد. ویسی و چاره‌لو (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین نقش عوامل مؤثر بر تعلق مکانی در بافت‌های شهری (مطالعه موردی: شهر سنندج)» به‌صورت مقایسه‌ای، محدوده‌های پژوهش در سه سطح از آزمون‌ها بررسی شدند. پس از تجربه به کمک آزمون توکی، برای ارزیابی اثرگذاری عوامل کالبدی، اجتماعی و فردی بر دلبستگی به مکان و همچنین دلبستگی به مکان در سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد از میان متغیرهای بعد روان‌شناسی، عناصر عاطفی، شناختی و رفتاری دلبستگی، عوامل کالبدی و اجتماعی و متغیرهای مستقل، ویژگی‌های فردی رابطه معناداری با متغیر وابسته دلبستگی به مکان دارند.

در پژوهش امیری و همکاران (۱۴۰۱) نقش حس تعلق شهروندان به فضاهای شهری و تأثیر آن بر ارتقای کیفیت‌های محیطی مطالعه شده است. این مطالعه با انتخاب میدان انقلاب بندر بوشهر به‌عنوان مکان موردی، به ارزیابی عوامل مؤثر بر حس تعلق شهروندان و شناسایی شاخص‌های کلیدی در تقویت این حس می‌پردازد. این پژوهش که ماهیت کاربردی دارد، به روش

توصیفی-پیمایشی انجام شده و داده‌ها از طریق پرسشنامه‌ای جامع گردآوری شده است. با استفاده از تحلیل عاملی و با نرم‌افزار SPSS پژوهشگران ۲۰ شاخص مؤثر را شناسایی و آن‌ها را در شش عامل اصلی دسته‌بندی کرده‌اند که شامل «خاطره‌انگیزی»، «دسترسی»، «زیبایی بصری»، «تأمین فعالیت‌ها»، «همه‌شمولی» و «تعامل‌پذیری» است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد تقویت حس تعلق به فضاهای شهری می‌تواند با بهبود شاخص‌هایی مانند افزایش فعالیت‌های فرهنگی، استفاده از المان‌های بومی و ارتقای کیفیت بصری فضاها، به ارتقای کیفیت زندگی شهری و افزایش مشارکت فعال شهروندان در محیط‌های شهری کمک شایانی کند. سلطانی‌تهرانی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای به تأثیر حس تعلق در باززنده‌سازی محلات ناکارآمد شهری در محله خاک سفید شهر تهران پرداختند و به این نتیجه رسیدند که علی‌رغم فرسودگی بافت محله حس تعلق به مکان، امنیت، پویایی و سرزندگی در محله قابل مشاهده است. می‌توان نتیجه گرفت این مؤلفه‌ها موجب پیشبرد اهداف باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده محله خواهند شد. پلیو^۱ و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای به بررسی «حس مکان و نقش آن در مشارکت ساکنان در گردشگری» پرداختند و به این نتیجه رسیدند که احساس تعلق مکان نقش مهمی در ترغیب ساکنان و فرزندان آن‌ها برای بازگشت و شرکت در تجارت مرتبط با گردشگری ایفا می‌کند. حس مکان همچنین بر تصمیمات برخی افراد در مورد نوع شغل و نحوه عملکرد آن‌ها تأثیر می‌گذارد. پیتر^۲ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «نقش محیط‌های طبیعی در تقویت حس تعلق مهاجران میان کشورهای آمریکا، لهستان، هلند و آلمان» به بررسی تأثیر محیط‌های طبیعی بر حس تعلق مهاجران پرداخته‌اند. آن‌ها ارتباط بین سه عامل پایه‌ای تاریخ، مکان و مردم را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه می‌رسند که مهاجران چگونه ارتباط با مکان را از طریق ساخت یک تاریخ یا «شبکه خاطرات» ایجاد می‌کنند. این تحقیق همچنین به بررسی چگونگی استفاده مهاجران از مکان‌ها، روابط اجتماعی در محیط‌های طبیعی و تأثیر این روابط بر حس تعلق آن‌ها می‌پردازد. مک‌کان و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله «پیمادهای مکانی و تصویرپذیری مکان به معنای محل: حس مکان به عنوان ساختاری چندبعدی و جهت‌یابی فضایی» به این نتیجه رسیده‌اند که افرادی که حس مکان قوی‌تری دارند، در یادآوری ویژگی‌های فیزیکی، به‌ویژه یافتن مسیرها و شناسایی نشانه‌ها موفق‌تر هستند و هنگام جهت‌یابی و آدرس‌دهی به‌صورت شفاهی، اطلاعات بیشتری از محیط را به یاد می‌آورند.

با مرور پیشینه پژوهش می‌توان گفت بعضی از این پژوهش‌ها در دیدگاه‌های مورد استفاده با هم مشابهت داشتند و بعضی هم در روش‌های مورد مطالعه. براین اساس با توجه به پیشینه پژوهش، محققان و پژوهشگران شاخص‌هایی را برای بررسی حس تعلق مکانی با توجه به موضوع تحقیق انتخاب کرده‌اند. از این رو مؤلفه‌های حس تعلق مکانی از پژوهش‌های انجام‌شده استخراج شد که مهم‌ترین آن‌ها در جدول ۱ خلاصه شده است. همان‌طور که از پیشینه پژوهش استنباط می‌شود، در مطالعات قبلی حس تعلق مکانی، محققان از یک یا چند معیار مانند وابستگی‌های عاطفی و خاطرات جمعی، امنیت، دسترسی و آسایش و هویت و خوانایی فضاها استفاده کرده‌اند. اما این پژوهش برای محدوده مورد مطالعه برای اولین بار انجام گرفته است. ضمن اینکه سعی شده با استفاده از نتایج تحقیقات انجام‌شده با نگرشی جامع و سیستماتیک، نسبت به پژوهش‌های قبلی مؤلفه‌ها و گویه‌های جامع‌تری گردآوری شود و با استفاده از آزمون‌های متعدد آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر کاربردی و روش آن توصیفی-تحلیلی است. شیوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و پیمایشی (پرسشنامه) است. به‌منظور به‌دست‌آوردن ابعاد و مؤلفه‌های رویکرد حس تعلق مکانی، ابتدا مطالعات پیشین صورت گرفته در این زمینه طبقه‌بندی و شاخص‌های موجود استخراج شدند. بعد پرسشنامه بسته با طیف لیکرت پنج‌مقیاسی (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) براساس دسترسی و آسایش، وابستگی‌های عاطفی و خاطرات جمعی، هویت و خوانایی فضاها و امنیت تهیه شد. ضمناً برای هر کدام از مؤلفه‌ها چندین گویه تعریف شد. پرسشنامه‌ها با توجه به تعداد جمعیت محله با توجه به فرمول کوکران

توسط ۳۱۹ نفر از ساکنان محلهٔ ملامحمود تکمیل شدند. روایی پرسشنامه از طریق ارزشیابی توسط استادان دانشگاه بررسی شد و پس از رفع اشکالات و نواقص مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ در محیط SPSS برابر ۰/۸۳ به دست آمد. ضریب آلفای کرونباخ با هماهنگی درونی پرسش‌ها ارتباط تنگاتنگ دارد و مقدار آن از لحاظ نظری بین صفر تا ۱ است. معمولاً آلفای کرونباخ بین ۰/۶ تا ۰/۷ قابل قبول و بالای ۰/۷ رضایت‌بخش و نشان‌دهندهٔ پایایی بالا و مطلوب است؛ بنابراین آلفای کرونباخ به دست آمده در پژوهش حاضر نشان می‌دهد ابزار گردآوری اطلاعات از پایایی بالا و مطلوب برخوردار است که این مقدار نشان‌دهندهٔ قابلیت اعتماد بالای سؤالاتی است که رویکرد حس تعلق مکانی را بررسی می‌کند. پس از انجام مرحلهٔ پرسشگری، داده‌ها و اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای^۱ و رگرسیون گام‌به‌گام و واریانس یک‌طرفه تجزیه و تحلیل شدند.

$$n = \frac{\frac{z^2 pd}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pd}{d^2} - 1 \right)} = 319$$

جدول ۱. مؤلفه‌ها و گویه‌های تحقیق

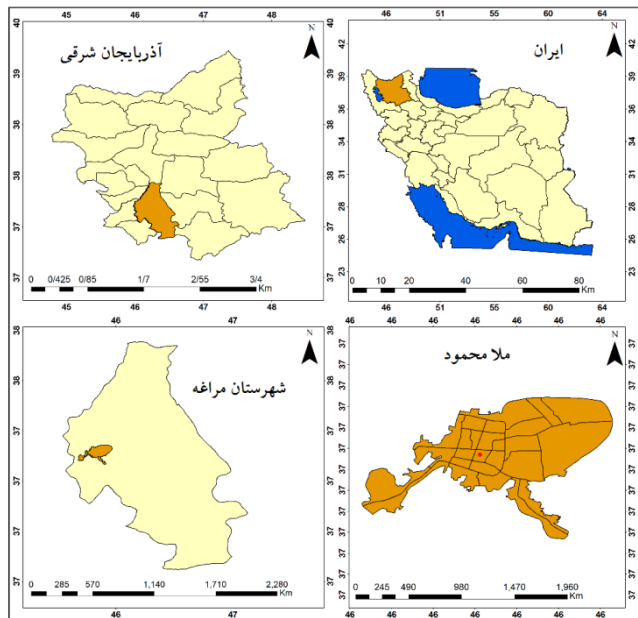
مؤلفه‌ها	گویه‌ها
دسترسی و آسایش	دسترسی به خدمات درمانی، دسترسی به مراکز تفریحی و فراغتی، دسترسی مناسب به فضاهای آموزشی، دسترسی راحت به فضای سبز و پارک‌ها، دسترسی مطلوب به ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی، دسترسی به مراکز خرده‌فروشی و تجاری روزانه، دسترسی مناسب به فضاهای ورزشی، قابلیت دسترسی راحت نسبت به معابر شهری، آسایش و دسترسی به مراکز فرهنگی و هنری، رضایت از ترافیک محله، وجود خانه‌های مناسب برای آرامش و زندگی
وابستگی‌های عاطفی و خاطرات جمعی	وجود وابستگی و اقوام، صمیمیت و همبستگی اهالی محله، احساس خوب ساکنان نسبت به همدیگر، همدلی و مشارکت برای حل مسائل محله، دیدوبازدید از اقوام و همسایگان، احساس افتخار و رضایت از محیط محله، وجود عناصر و المان‌های خاطره‌انگیز، مراسم‌های خاص در محله مثل ایام محرم، رویدادها و آیین‌های جمعی و سنتی، احساس دلتنگی به محله به هنگام دور شدن
هویت و خوانایی فضاها	شهرت محله در حس تعلق مکانی، قدمت و تاریخچهٔ محله، وجود ساختمان‌های خاص و نشانگر هویت، وجود کاربری‌ها و بناهای ممتاز، وجود عناصر شاخص و هویت‌مند، استفاده از مصالح و سبک‌های معماری و بومی، وجود نمادها و نشانه‌های آشنا، وجود گذرها و کوچه‌های قدیمی، علائم و تابلوهای مسیریابی خوانا در محله، میزان قابل‌شناسایی بودن فضاها، توجه به نوسازی و زیباسازی و احیاء بافت محله
امنیت	امنیت شبانه‌روزی کودکان و زنان، نبود نقاط کور، مخفی و خلوت در محله، عدم وجود افراد معتاد، شرور و بزهکار، امنیت مناسب محله در شب‌ها، ایمنی و دوام مطلوب خانه، کیفیت مناسب مسیرهای عابر پیاده و سواره‌رو، حضور فعال گشت پلیس، احساس امنیت بالای مردم در محله

منبع: نگارندگان

محدودهٔ مورد مطالعه

شهر مراغه بعد از تبریز دومین شهر بزرگ استان آذربایجان شرقی است. شهر مراغه با تبریز که مرکز استان آذربایجان شرقی است، حدود ۱۲۰ کیلومتر فاصله دارد. وسعت شهر مراغه با تقریب ۲۵۹۷ هکتار است. متوسط تراکم ناخالص جمعیتی کل شهر در وضع موجود ۵۷ نفر در هکتار است. شهر مراغه به لحاظ ساختاری تقریباً شطرنجی است و این شکل عمدتاً در توسعه‌های اخیر مشاهده می‌شود. این شهر دارای بافتی تقریباً ارگانیک است. هستهٔ اولیهٔ شهر در شرق رودخانهٔ صوفی‌چای شکل گرفته و گسترش یافته است. از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۶۵ با وقوع انقلاب اسلامی و افزایش مهاجرت جمعیت روستایی به شهر و رشد جمعیت شهر مراغه، تقاضا برای مسکن افزایش پیدا کرد و شهر به قسمت‌های خارج کمربندی به‌ویژه بخش‌های شمال شرقی (شهرک ولیعصر)، غرب رودخانهٔ صوفی‌چای گسترش یافت (مهندسین مشاور نقش محیط، ۱۳۸۵). محلهٔ ملامحمود در بخش مرکزی شهر مراغه واقع شده است و در ناحیهٔ جنوبی و شرقی مرکز شهر قرار دارد. این محله نزدیک به دیگر محلات تاریخی و

مهم شهر است و در مجاورت خیابان‌ها و معابر اصلی قرار گرفته است. محدوده محله بخش جنوبی دانشسرا، شمال خیابان قدس (غربی)، حدفاصل خیابان قدوسی و خواجه نصیر، میدان طلوع فجر قرار دارد و طبق آخرین سرشماری جمعیت محله برابر ۱۸۶۵ است.

شکل ۱. نقشه محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها

بررسی داده‌ها از حیث نرمال یا غیر نرمال بودن

قبل از انجام هر تحلیل آماری لازم است نرمال یا غیرنرمال بودن نمرات متغیر پژوهش بررسی شود. در صورتی که داده‌های تحلیل نرمال باشند، از آزمون‌های پارامتریک متناسب با پژوهش بهره گرفته می‌شود، اما اگر داده‌ها غیرنرمال باشند، از آزمون‌های ناپارامتریک بهره گرفته می‌شود. در این پژوهش برای بررسی نرمالیت توزیع نمرات متغیرها از آزمون آماری کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. نتایج آزمون آماری کلموگروف-اسمیرنوف در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. آزمون آماری کلموگروف-اسمیرنوف

مؤلفه‌های پژوهش	کلموگروف-اسمیرنوف	سطح معنی‌داری
مؤلفه دسترسی	۰/۱۶۴	۰/۰۰۱
مؤلفه وابستگی عاطفی	۰/۲۶۰	۰/۰۰۳
هویت و خوانایی	۰/۱۰۰	۰/۰۲۰
امنیت	۰/۰۷۶	۰/۰۰۱

منبع: نگارندگان

در جدول ۲ نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف جهت بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای پژوهش آورده شده است. براساس نتایج جدول، توزیع نمرات مؤلفه‌های دسترسی، وابستگی عاطفی، هویت و خوانایی و امنیت در سطح ۹۵ درصد ($\alpha = 0/05$) معنی‌دار است. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه معنی‌دار بودن آزمون کلموگروف-اسمیرنوف به معنی تأیید فرض یک و نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای پژوهش است، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که نمرات از توزیع نرمالی برخوردار هستند.

تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی در محله ملامحمود شهر مراغه

وضعیت هریک از مؤلفه‌های شاخص‌های حس تعلق مکانی (مؤلفه وابستگی و خاطرات جمعی و عاطفی؛ مؤلفه دسترسی و آسایش؛ مؤلفه هویت و خوانایی و مؤلفه امنیت)، در محله ملامحمود با استفاده از آزمون‌های پارامتریک تی استیودنت تک‌نمونه‌ای (با ارزش آزمون ۳) مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای هر مؤلفه، میانگین آن مؤلفه با ارزش آزمون (میانگین مورد انتظار) یعنی مقدار ۳ در سطح خطای ۵ درصد ($P\text{-value}=\text{sig}<0/05$) مقایسه می‌شود.

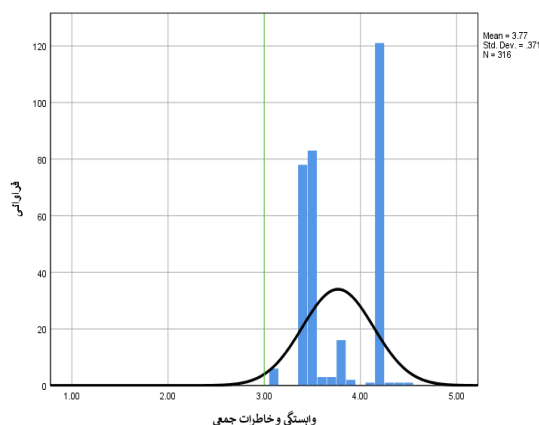
ارزیابی مؤلفه وابستگی و خاطرات جمعی با آزمون تی تک‌نمونه‌ای

جدول ۳. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای بر مؤلفه‌های وابستگی و خاطرات جمعی محله ملامحمود

میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد	اختلاف از میانگین	سطح معناداری (Sig)	مقدار آماره T	میانگین	گویه‌های مؤلفه وابستگی و خاطرات جمعی	حد	
						پایین	بالا
۱/۴۵	۱/۲۹	۱/۳۷	۰/۰۰۰	۳۳/۲۹	۴/۳۷	وجود وابستگان و اقوام	
۱/۲۴	۱/۰۶	۱/۱۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۷	۴/۱۵	صمیمیت و همبستگی اهالی محله	
۱/۷۸	۱/۶۸	۱/۷۳	۰/۰۰۰	۷۰/۰۶	۴/۷۳	احساس خوب ساکنان به همدیگر	
۱/۶۶	۱/۵۰	۱/۵۸	۰/۰۰۰	۳۸/۰۶	۴/۵۸	همدلی و مشارکت برای حل مسائل محله	
۰/۷۹	۰/۶۸	۰/۷۴	۰/۰۰۰	۲۸/۶۰	۳/۷۴	دیدوبازدید از اقوام و همسایگان	
۱/۲۷	۱/۰۸	۱/۱۸	۰/۰۰۰	۲۴/۹۵	۴/۱۸	احساس افتخار و رضایت از محیط محله	
۰/۵۲	۰/۴۱	۰/۴۶	۰/۰۰۰	۱۵/۸۷	۳/۴۶	وجود عناصر و المان‌های خاطره‌انگیز	
-۰/۲۱	-۰/۳۱	-۰/۲۵	۰/۰۰۰	-۱۰/۶۸	۲/۷۳	مراسم‌های خاص در محله مثل ایام محرم	
۰/۰۲	-۰/۱۵	-۰/۰۶	۰/۱۵	-۱/۴۲	۲/۹۳	رویدادها و آیین‌های جمعی و سنتی	
-۰/۱۸	-۰/۳۰	-۰/۲۴	۰/۰۰۰	-۸/۲۶	۲/۷۵	احساس دل‌تنگی به محله به هنگام دور شدن	
۰/۸۰	۰/۷۲	۰/۷۶	۰/۰۰۰	۳۶/۷۸	۳/۷۶	شاخص وابستگی و خاطرات جمعی	

منبع: محاسبات نگارندگان

از میان مؤلفه‌های مورد بررسی در جدول ۳، ۹ گویه با داشتن سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ مورد پذیرش واقع شده‌اند. به عبارتی بر حس تعلق مکانی اثرگذار بوده‌اند. با توجه به مقدار میانگین هریک از مؤلفه‌ها و مقایسه آن‌ها با میانه نظری (۳) میزان عملکرد آن‌ها مورد سنجش واقع شد. هرچه این رقم از حد مبنا بیشتر باشد، نشان‌دهنده کیفیت مطلوب محیط شهری محله ملامحمود است. همان‌گونه که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد، حس تعلق مکانی محدوده مورد مطالعه در گویه‌هایی چون برگزاری مراسم‌های جمعی و آیین‌های خاص در وضعیت مطلوبی قرار ندارد، اما به‌طور کل نتایج T تک‌نمونه‌ای برای حس تعلق مکانی در بعد وابستگی و خاطرات جمعی نشان می‌دهد (مطابق جدول ۳) بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده (۳/۷۶) اختلاف معناداری ($\text{sig}=0/000$) وجود دارد. از آنجا که مقدار محاسبه‌شده بیشتر از حد استاندارد است، نتیجه می‌گیریم حس تعلق مکانی محله ملامحمود در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد.

نمودار ۱. گویه‌های مؤلفه وابستگی و خاطرات جمعی محله ملامحمود

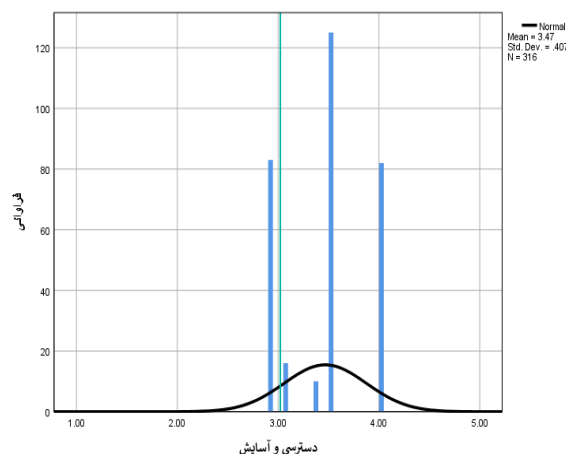
ارزیابی مؤلفه دسترسی و آسایش با آزمون تی تک‌نمونه‌ای

جدول ۴. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای بر مؤلفه‌های دسترسی و آسایش حس تعلق مکانی

میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد	میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig)	اختلاف از میانگین	گویه‌های مؤلفه دسترسی و آسایش	
					حد پایین	حد بالا
۰/۰۴	۲/۹۶	-۰/۸۳	۰/۴۰	-۰/۰۳	-۰/۱۱	دسترسی راحت به خدمات درمانی مناسب در محله
۱/۱۰	۴/۰۲	۲۳/۳۴	۰/۰۰۰	۱/۰۲	-۰/۹۶	دسترسی آسان به مراکز تفریحی و فراغتی
۱/۰۶	۳/۹۷	۲۲/۳۳	۰/۰۰۰	۰/۹۷	۰/۸۹	دسترسی مناسب به فضاهای آموزشی
۰/۱۱	۳/۰۲	۰/۶۸	۰/۴۹	۰/۰۲	-۰/۰۵	دسترسی راحت به فضای سبز و پارک‌ها
۰/۵۰	۳/۴۴	۱۵/۹۳	۰/۰۰۰	-۰/۴۴	۰/۳۹	دسترسی مطلوب به ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی
۱/۰۲	۳/۹۲	۱۸/۹۸	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۰/۸۳	دسترسی به مراکز خرده‌فروشی و تجاری روزانه
-۰/۹۳	۱/۹۷	-۲۳/۳۴	۰/۰۰۰	-۱/۰۲	-۱/۱۰	دسترسی مناسب به فضاهای ورزشی
۱/۰۳	۴/۲۶	۵۰/۹۲	۰/۰۰۰	۱/۲۶	۱/۳۱	قابلیت دسترسی راحت نسبت به معابر شهری
۰/۱۱	۳/۰۲	۰/۶۸	۰/۴۹	۰/۰۲	-۰/۰۵	آسایش و دسترسی به مراکز فرهنگی و هنری
۰/۲۶	۳/۱۲	۱/۷۷	۰/۰۷	۰/۱۲	-۰/۰۱	رضایت از ترافیک محله
۱/۴۵	۴/۳۸	۳۷/۵۹	۰/۰۰۰	۱/۳۸	۱/۳۱	وجود خانه‌های مناسب برای آرامش و زندگی
۰/۵۱	۳/۴۶	۲۰/۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۶	۰/۴۲	شاخص آسایش و دسترسی

منبع: نگارندگان

از میان مؤلفه‌های مورد بررسی در جدول ۴، ۸ گویه با داشتن سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ مورد پذیرش واقع شده‌اند و بر حس تعلق مکانی اثرگذار بوده‌اند. با توجه به مقدار میانگین هریک از مؤلفه‌ها و مقایسه آن‌ها با میانۀ نظری (۳) میزان عملکرد آن‌ها مورد سنجش واقع شد. هرچه این رقم از حد مبنا بیشتر باشد، نشان‌دهنده عملکرد بهتر آن در حس تعلق مکانی محله ملامحمود است. همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهد، مؤلفه‌های اقتصادی حس تعلق مکانی محله ملامحمود در مؤلفه‌هایی چون دسترسی به خدمات ورزشی و درمانی کمتر از حد مطلوب است. به‌طور کلی نتایج T تک‌نمونه‌ای برای حس تعلق مکانی در بعد دسترسی و آسایش نشان می‌دهد (مطابق جدول ۴) بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده (۳/۴۶) اختلاف معناداری (Sig=۰/۰۰۰) وجود دارد. از آنجا که مقدار محاسبه‌شده بیشتر از حد استاندارد است، نتیجه می‌گیریم حس تعلق مکانی محله ملامحمود در بعد دسترسی و آسایش در وضعیت نسبتاً مناسب و مطلوب قرار دارد.

نمودار ۲. گویه‌های مؤلفه دسترسی و آسایش محله ملامحمود

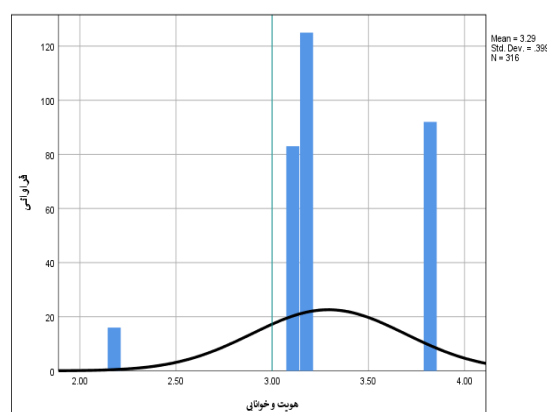
ارزیابی مؤلفه هویت و خوانایی با آزمون تی تک‌نمونه‌ای

جدول ۵. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای بر گویه‌های مؤلفه هویت و خوانایی در حس تعلق مکانی

میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد	حد پایین	اختلاف از میانگین	سطح معناداری (Sig)	مقدار آماره T	میانگین	گویه‌های مؤلفه هویت و خوانایی
۰/۷۰	۰/۵۷	۰/۶۳	۰/۰۰۰	۱/۵۷	۳/۶۳	شهرت محله در حس تعلق مکانی
۱/۲۰	۱/۰۱	۱/۱۱	۰/۰۰۰	۰/۸۴	۴/۱۱	قدمت و تاریخچه محله
-۱/۲۸	-۰/۳۹	-۰/۳۴	۰/۰۰۰	۰/۴۷	۲/۶۵	وجود ساختمان‌های خاص و نشانگر هویت
۰/۵۶	۰/۴۳	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۰/۵۹	۳/۵۰	وجود کاربری‌ها و بناهای ممتاز
۱/۱۱	۰/۹۴	۱/۰۲	۰/۰۰۰	۰/۷۴	۴/۰۲	وجود عناصر شاخص و هویت‌مند
۰/۸۹	۰/۶۹	۰/۷۹	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۳/۷۹	استفاده از مصالح و سبک‌های معماری و بومی
۰/۵۶	۰/۴۳	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۵۹	۳/۵۰	وجود نمادها و نشانه‌های آشنا
-۰/۵۹	-۰/۸۶	-۰/۷۳	۰/۰۰۰	۱/۱۸	۲/۲۶	وجود گذرها و کوچه‌های قدیمی
-۰/۵۵۲	-۰/۸۰	-۰/۶۸	۰/۰۰۰	۱/۱۵	۲/۳۱	علائم و تابلوهای مسیریابی خوانا در محله
-۰/۲۶	-۰/۳۶	-۰/۳۱	۰/۰۰۰	۰/۴۶	۲/۶۸	میزان قابل‌شناسایی بودن فضاها
۰/۷۵	۰/۶۵	۰/۷۰	۰/۰۰۰	۰/۴۵	۳/۷۰	توجه به نوسازی و زیباسازی و احیای بافت محله
۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۲۹	۰/۰۰۰	۰/۳۹	۳/۲۹	شاخص هویت و خوانایی

منبع: محاسبات نگارندگان

با توجه به محاسبات انجام‌شده روی هریک از گویه‌های جدول ۵ مشخص شد همه گویه‌های مورد بررسی در بعد هویت و خوانایی با احتمال ۹۵ درصد دارای سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ هستند و عملکرد و تأثیرگذاری آن‌ها در حس تعلق مکانی به محله ملامحمود مورد پذیرش واقع شد. با توجه به مقدار میانگین هریک از مؤلفه‌ها و مقایسه آن‌ها با میانۀ نظری (۳) میزان عملکرد آن‌ها مورد سنجش واقع شد. هرچه این رقم از حد مینا بیشتر باشد، نشان‌دهنده کیفیت محیط بهتر شهری محله ملامحمود در شاخص هویت و خوانایی است. همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهد، مؤلفه‌هایی چون وجود ساختمان‌های خاص و نشانگر، علائم و تابلوهای نشانگر خوانا، فضاها و وجود گذرگاه‌ها و کوچه‌های قدیمی، آثار نامطلوبی بر حس تعلق مکانی محله ملامحمود داشته است. اما به‌طور کلی نتایج T تک‌نمونه‌ای برای حس تعلق مکانی در بعد زیست‌محیطی نشان می‌دهد (مطابق جدول ۵)، بین حد مینا (۳) و مقدار محاسبه‌شده (۳/۲۹) اختلاف معناداری (sig=۰.۰۰۰) وجود دارد. از آنجا که مقدار محاسبه‌شده بیشتر از حد استاندارد است، نتیجه می‌گیریم حس تعلق مکانی محله ملامحمود به‌لحاظ هویت و خوانایی در وضعیت نسبتاً مناسب و مطلوبی قرار دارد.

نمودار ۳. گویه‌های مؤلفه‌های هویت و خوانایی محله ملامحمود

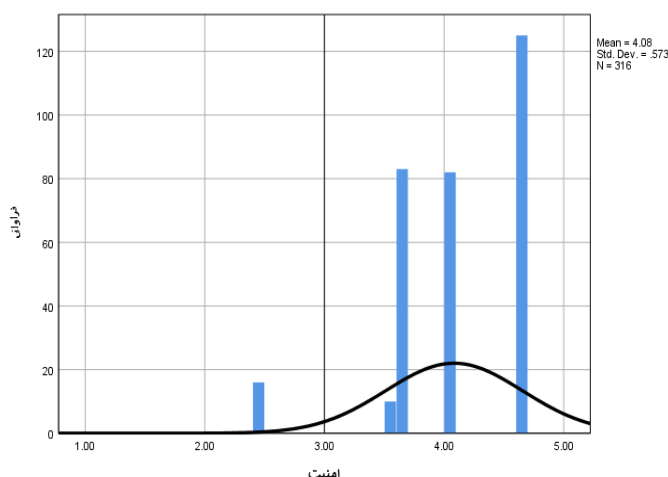
سنجش حس تعلق مکانی محله ملامحمود در مؤلفه امنیت

جدول ۶. نتایج حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای بر مؤلفه‌های امنیت حس تعلق مکانی

مؤلفه‌ها	میانگین	مقدار آماره T	سطح معناداری (Sig)	اختلاف از میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد	
					حد بالا	حد پایین
امنیت شبانه‌روزی کودکان و زنان	۴/۵۵	۳۷/۲۴	۰/۰۰۰	۱/۵۵	۱/۴۷	۱/۶۳
نبود نقاط کور، مخفی و خلوت در محله	۳/۲۶	۶/۲۲	۰/۰۰۰	۰/۲۶	۰/۱۷	۰/۳۴
نبود افراد معنادار، شرور و بزهکار	۳/۹۲	۱۴/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۹۲	۰/۷۹	۱/۰۴
نبود کوچه‌های تاریک	۴	۱۲/۰۹	۰/۰۰۰	۱	۰/۸۴	۱/۱۷
امنیت مناسب محله در شب‌ها	۴/۲۷	۱۹/۵۷	۰/۰۰۰	۱/۲۷	۱/۱۴	۱/۴۰
ایمنی و دوام مطلوب خانه	۳/۷۰	۲۷/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۷۰	۰/۶۵	۰/۷۵
کیفیت مناسب مسیرهای عابر پیاده و سواره‌رو	۴/۰۵	۸۵/۰۵	۰/۰۰۰	۱/۰۵	۱/۰۲	۱/۰۷
حضور فعال گشت پلیس	۴/۳۲	۲۲/۹۳	۰/۰۰۰	۱/۳۲	۱/۲۰	۱/۴۳
احساس امنیت بالای مردم در محله	۴/۶۴	۴۵/۱۳	۰/۰۰۰	۱/۶۴	۱/۵۷	۱/۷۱
شاخص امنیت	۴/۰۸	۳۳/۶۳	۰/۰۰۰	۱/۰۸	۱/۰۲	۱/۱۴

منبع: محاسبات نگارندگان

با توجه به محاسبات انجام‌شده روی هریک از گویه‌های جدول ۶ مشخص شد که همه گویه‌های مورد بررسی در بعد امنیت با احتمال ۹۵ درصد دارای سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است و عملکرد و تأثیرگذاری آن‌ها در کیفیت محیط محله ملامحمود مورد پذیرش واقع شد. با توجه به مقدار میانگین هریک از مؤلفه‌ها و مقایسه آن‌ها با میانه نظری (۳) میزان عملکرد آن‌ها مورد سنجش واقع شد. هرچه این رقم از حد مینا بیشتر باشد، نشان‌دهنده کیفیت بهتر محیط شهری محله ملامحمود است. همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهد، همه مؤلفه‌های امنیت اثرات مطلوبی بر حس تعلق مکانی محله ملامحمود داشته‌اند. به‌طور کلی نتایج T تک‌نمونه‌ای برای حس تعلق مکانی در بعد امنیت نشان می‌دهد (جدول ۶) بین حد مینا (۳) و مقدار محاسبه‌شده (۴/۰۸) اختلاف معناداری (sig=۰/۰۰۰) وجود دارد. از آنجا که مقدار محاسبه‌شده بیشتر از حد استاندارد است، نتیجه می‌گیریم حس تعلق مکانی محله ملامحمود در مؤلفه امنیت در وضعیت مطلوب و مناسب قرار دارد.

نمودار ۴. گویه‌های مؤلفه امنیت محله ملامحمود

بررسی حس تعلق مکانی در مؤلفه‌ها با استفاده از رگرسیون گام‌به‌گام

به منظور شناسایی مؤثرترین مؤلفه در حس تعلق مکانی محله ملامحمود، از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شده است. بدین منظور همه مؤلفه‌ها ترکیب شدند. سپس به منظور بررسی رابطه و میزان تأثیرگذاری این متغیرها، از رگرسیون چندمتغیره گام‌به‌گام استفاده شد. در روش رگرسیون چندمتغیره گام‌به‌گام، ۴ متغیر پژوهش به‌عنوان عوامل تأثیرگذار وارد معادله شدند؛ همان‌گونه که حس تعلق مکانی (به‌طور کلی) در یک ترکیب خطی با متغیرهای وارد شده برابر با ۱ است که این مقدار نشان‌دهنده رابطه بالا بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته است.

جدول ۷. متغیرهای وارد شده و سهم هر متغیر در حس تعلق مکانی در مدل رگرسیون گام‌به‌گام

مراحل	مؤلفه‌ها			
	متغیر وارد شده به مدل در هر مرحله	ضریب همبستگی (R) چندگانه	ضریب تعیین (R2)	ضریب تعیین تعدیل شده
گام اول	امنیت	۰/۹۰	۰/۸۱	۰/۸۱
گام دوم	آسایش و دسترسی	۰/۹۹۷	۰/۹۹۴	۰/۹۹۴
گام سوم	هویت و خوانایی	۰/۹۹۷	۰/۹۹۵	۰/۹۹۵
گام چهارم	وابستگی و خاطرات جمعی	۱	۱	۱

منبع: محاسبات نگارندگان

اولین متغیر مستقل وارد شده در مدل، شاخص امنیت است که دارای ضریب همبستگی $0/902$ است. در مرحله دوم، شاخص آسایش و دسترسی وارد مدل شد که مقدار R به $0/997$ و مقدار R^2 به‌طور مشترک با متغیر قبلی به $0/994$ یا $99/4$ درصد افزایش یافت. در مرحله سوم وقتی متغیر هویت و خوانایی وارد معادله می‌شود، مقدار R به $0/997$ و مقدار R^2 به $0/995$ افزایش می‌یابد. در مرحله آخر با ورود متغیر اقتصادی مقدار R به ۱ و همچنین مقدار R^2 به ۱ افزایش یافت؛ یعنی این ۴ متغیر ۱۰۰ درصد از واریانس مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

جدول ۸. ضرایب رگرسیون گام به گام برای سنجش تأثیر مؤلفه‌های مستقل حس تعلق مکانی محله ملامحمود

معنی داری	ضرایب				مقدار آماره t	مدل
	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده			
	بتا	خطای انحرافی	بتا			
۰/۰۰۰	۱/۶۶	۰/۰۵۴		۳۰/۴۸	(وابسته)	۱
۰/۰۰۰	۰/۴۸	۰/۰۱۳	۰/۹۰	۳۶/۹۶	امنیت	
۰/۰۰۰	۰/۸۶	۰/۰۱		۶۶/۹۵	(وابسته)	۲
۰/۰۰۰	۰/۳۷	۰/۰۰۳	۰/۶۹۸	۱۴۱/۳۵	امنیت	
۰/۰۰۰	۰/۳۵	۰/۰۰۴	۰/۴۷	۹۵/۵۰	دسترسی	۳
۰/۰۰۰	۰/۸۳۹	۰/۰۱۳		۶۶/۰۶	(وابسته)	
۰/۰۰۰	۰/۳۷۸	۰/۰۰۲	۰/۶۹۹	۱۵۱/۷۱	امنیت	۳
۰/۰۰۰	۰/۳۳۵	۰/۰۰۵	۰/۴۴۰	۶۸/۵۰	دسترسی	
	۰/۰۳۳	۰/۰۰۵	۰/۴۲	۶/۹۲	هویت	
۰/۰۰۰	-۷/۱۰	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	(وابسته)	۴
۰/۰۰۰	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۴۶۲	۶۱/۹۴	امنیت	
۰/۰۰۰	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۳۲۹	۶۹/۷۵	دسترسی	۵
۰/۰۰۰	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۳۲۲	۳۶/۲۰	هویت	
	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۲۹۹	۳۳/۹۲	وابستگی	

متغیر وابسته: کل a
منبع: محاسبات نگارندگان

همان گونه که جدول ۸ نشان می‌دهد، بتا همان ضرایب استاندارد شده است. هر چه بتا و تی (T) بزرگ‌تر و سطح معنی‌داری (Sig) کوچک‌تر باشد، بدین معنی است که متغیر مستقل (پیش‌بینی) تأثیر شدیدتری بر متغیر وابسته دارد. همان گونه که جدول نشان می‌دهد، از میان شاخص مورد مطالعه، شاخص امنیت با ضریب بتا ۰/۴۶۲ بیشترین تأثیر را بر حس تعلق مکانی داشته است. سپس شاخص آسایش و دسترسی ۰/۳۲۹، هویت و خوانایی ۰/۳۲۲ و در انتها وابستگی و خاطره جمعی با ضریب بتا ۰/۲۲۹ بیشترین سهم را در حس تعلق مکانی داشته‌اند. به عبارت دیگر، تأثیر امنیت در حس تعلق مکانی محله ملامحمود نسبت به سه مؤلفه دیگر بیشتر بوده و شاخص آسایش و دسترسی کمترین اثرگذاری را داشته است و نیازمند راهبرد و اولویت از این بعد است.

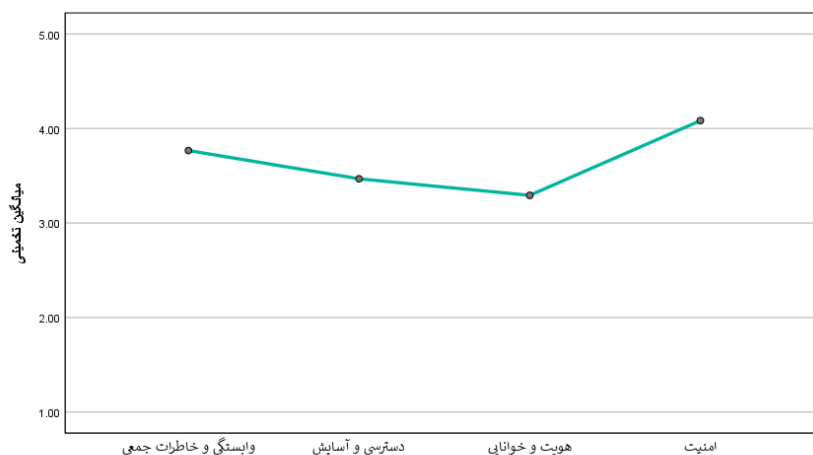
ارزیابی حس تعلق مکانی بافت قدیم محله ملامحمود با استفاده از آنالیز واریانس یک طرفه با اندازه‌های مکرر

در گام بعد، ۴ شاخص اصلی ارزیابی حس تعلق مکانی محله ملامحمود با استفاده از واریانس یک طرفه با اندازه‌های مکرر با هم مقایسه شده‌اند. نتایج به دست آمده از براساس جدول ۹ و شکل ۶ نشان می‌دهد بین میانگین شاخص‌های کیفیت محیط منطقه مورد مطالعه، تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($Sig < 0/05$). همان‌طور که در جدول ۱۰ دیده می‌شود، پایین‌ترین نمره میانگین برای شاخص هویت و خوانایی و بیشترین آن به ترتیب در امنیت بوده است. اگرچه تفاوت معناداری بین ۴ شاخص از مجموعه نمره‌ها وجود دارد، لازم است اندازه اثر مشخص شود. مقدار مورد نیاز مجذور اتا تفکیکی است. مقدار به دست آمده ۰/۹۸۶ است که در رده‌بندی کوهن^۱ (۱۹۸۸)، اندازه اثر بزرگ محسوب می‌شود. به این معنی که در وضع موجود حدود ۹۸/۶ درصد کل واریانس یا تفاوت در مؤلفه‌های حس تعلق مکانی، مربوط به تفاوت گروهی یا تفاوت بین ۴ مؤلفه است.

۱. کوهن ۰/۰۱ را به عنوان اندازه اثر کم، ۰/۰۶ را به عنوان اندازه اثر متوسط و ۰/۱۴ را به عنوان اثر بزرگ طبقه‌بندی می‌کند.

جدول ۹. آنالیز واریانس یک‌طرفه با اندازه‌های مکرر برای مقایسه نمره‌های مؤلفه‌های کیفیت محیط

شاخص	N	میانگین	انحراف استاندارد	Sig	η^2
وابستگی و خاطرات جمعی	۳۱۹	۳/۷۶	۰/۳۷۰	۰/۰۰۰	۰/۹۸۶
دسترسی و آسایش	۳۱۹	۳/۴۶	۰/۴۰۷		
هویت و خوانایی	۳۱۹	۳/۳۹	۰/۳۹۸		
امنیت	۳۱۹	۴/۰۸	۰/۵۷۳		

نمودار ۵. مقایسه نمره‌های مؤلفه‌های سنجش و ارزیابی حس تعلق مکانی در محله ملامحمود

نتیجه‌گیری

آنچه یک فضا را به یک مکان ارتقا می‌دهد آمیخته‌شدن آن با معانی و مفاهیم عمیق است که در طول زمان گسترش و ژرفا پیدا می‌کند. پس مکان حاصل معانی است که در طول زمان و با ادراک محیط به دست می‌آید. البته باید گفت شکل‌گیری معنای ناشی از ادراک انسانی در بستر زمان، مسئله‌ای است که عمدتاً به بعد ناآگاهانه و ادراکی در لایه‌های خاموش تجربه افراد دلالت دارد و در روان‌شناسی از آن به وابستگی و حس تعلق تعبیر می‌شود که حسی توأم با عاطفه در مکان است. مکان در این صورت ریشه‌دار تجربه می‌شود و لایه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی را نیز دربرمی‌گیرد. مکان دربرگیرنده لایه‌های اجتماعی و فیزیکی محیط است، اما حس تعلق، لایه‌های ادراک، مفاهیم و تجربیات مکان را شرح می‌دهد. فعالیت‌ها و شکل کالبدی موجود در مکان بر حس وابستگی افراد تأثیر می‌گذارد، از سوی دیگر ارتباطات فرهنگی و اجتماعی، خاطرات و مفاهیم شخصی نیز بر وابستگی و احساس تعلق به مکان مؤثر است. تعلق مکانی رابطه هم‌پیوندی بین انسان و محیط است. حس مکان به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم‌وبیش آگاهانه آن‌ها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط قرار می‌دهد؛ به طوری که فهم و احساس فرد با زمینه معنایی محیط پیوند می‌خورد و یکپارچه می‌شود. حس تعلق مکانی در بافت‌های قدیمی، احساس عمیق ارتباط، وابستگی و هویت فرد و جمع نسبت به محیط زندگی است که در نتیجه تعامل میان عناصر فرهنگی، تاریخی و اجتماعی شکل می‌گیرد. این احساس، نه تنها نقشی حیاتی در حفظ انسجام اجتماعی و هویت فرهنگی دارد، بلکه زمینه‌ساز پایداری و حفاظت از میراث تاریخی نیز می‌شود. ارزیابی این حس تعلق نیازمند درک عمیقی از شاخص‌های کلیدی است که تأثیری مستقیم بر شدت و عمق ارتباط فرد با مکان دارند. به طور خاص، چهار مؤلفه اصلی امنیت و آرامش، هویت و خوانایی، دسترسی و آسایش و وابستگی و خاطرات جمعی، ابزارهای مؤثری در سنجش و تحلیل میزان این احساس هستند که هر یک نقش مهمی در قوام‌بخشی و تقویت حس تعلق در بافت‌های قدیمی ایفا می‌کنند. نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات صورت‌گرفته که در پیشینه تحقیق به آن‌ها اشاره شد در بسیاری از موارد همسو است (بیشتر در این بعد که در اکثر موارد در بافت‌های قدیمی شهرهای ایران معمولاً حس تعلق مکانی زیاد است). در ادامه، به تحلیل نتایج مربوط به مؤلفه‌های حس تعلق مکانی بافت قدیم محله ملامحمود پرداخته شده و پیامدهای آن را برای توسعه پایدار این منطقه مورد بررسی قرار گرفته است.

مطابق مطالعات، تحلیل و محاسبات آماری انجام‌یافته، مقدار میانگین حس تعلق مکانی با آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای وابستگی و خاطرات جمعی ۳/۷۶، آسایش و دسترسی ۳/۴۶، هویت و خوانایی ۳/۲۹ و امنیت ۴/۰۸ ملاحظه می‌شود که مقادیر برای همه ابعاد گرایش به سمت مطلوب دارند. به‌طور کلی نتایج تی تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد حس تعلق مکانی محله ملامحمود شهر مراغه در تمامی این چهار بعد در وضعیت مطلوبی قرار دارد. این وضعیت مطلوب می‌تواند نشان‌دهنده اهمیت توجه و مراقبت مستمر در حفظ و تقویت عناصر فرهنگی، تاریخی و اجتماعی بافت‌های قدیمی باشد که نقش مؤثری در تداوم هویت محلی و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان ایفا می‌کند. در گام بعد، ۴ شاخص اصلی ارزیابی حس تعلق مکانی محله ملامحمود با استفاده از واریانس یک‌طرفه با اندازه‌های مکرر با هم مقایسه شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد بین میانگین شاخص‌های حس تعلق مکانی در منطقه مورد مطالعه، تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ به‌طوری‌که پایین‌ترین نمره میانگین برای شاخص هویت و خوانایی و بیشترین آن در شاخص امنیت بوده است. همچنین نتایج آزمون رگرسیون گام‌به‌گام نشان می‌دهد از میان شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص امنیت با ضریب بتا ۰/۴۶۲ بیشترین تأثیر را بر حس تعلق مکانی داشته است. سپس شاخص آسایش و دسترسی ۰/۳۲۹، هویت و خوانایی ۰/۳۲۲، در انتها وابستگی و خاطره جمعی با ضریب بتا ۰/۲۲۹ بیشترین سهم را در حس تعلق مکانی در داشته‌اند. به عبارت دیگر تأثیر امنیت در حس تعلق مکانی محله ملامحمود نسبت به سه مؤلفه دیگر بیشتر بوده و شاخص آسایش و دسترسی کمترین اثرگذاری را داشته است و نیازمند راهبرد و اولویت از این بعد است. براساس تجزیه و تحلیل‌های صورت‌گرفته می‌توان پیشنهادی زیر را ارائه کرد: ۱. تقویت امنیت محیطی: نصب تجهیزات نظارتی، ارتقای نورپردازی و افزایش مشارکت ساکنان در نظارت و حفاظت فضاهای عمومی تا حس امنیت بیشتر و اعتماد اجتماعی افزایش یابد؛ ۲. بازآفرینی بخش‌های فرسوده محله ملامحمود جهت معاصرسازی بافت و افزایش هرچه بیشتر حس تعلق مکانی؛ ۳. بهبود زیرساخت‌ها و امکانات دسترسی و آسایش: اصلاح مسیرهای پیاده‌روی، اجرای طرح‌های بهسازی معابر و توسعه امکانات رفاهی به‌ویژه در بخش‌های شرقی و جنوبی محله ملامحمود برای ارتقای سطح آسایش و تسهیل دسترسی ساکنان؛ ۴. توسعه برنامه‌های فرهنگی و هویتی: برگزاری کارگاه‌ها، نمایشگاه‌ها و رویدادهای فرهنگی که مربوط به تاریخ و هویت منطقه است تا هویت محلی تداوم یافته و حس تعلق تقویت شود؛ ۵. ارتقای خوانایی محیط و افزایش نمادها و المان‌های مرتبط به‌ویژه در بخش مرکزی، جنوبی و شرقی محله ملامحمود؛ ۶. مرمت و نگهداری معابر و فضاهای عمومی به‌گونه‌ای که عناصر هویتی و تاریخی منطقه برجسته و قابل‌فهم باقی بمانند و در جهت تقویت حس هویت و خوانایی محیط اقدام شود؛ ۷. ایجاد برنامه‌های مشارکتی و نظارتی محلی: تشکیل کمیته‌های مردمی و گروه‌های داوطلب برای مراقبت و نظارت بر محیط، جهت افزایش حس تعلق و درگیر کردن ساکنان در حفظ و نگهداری بافت؛ ۸. منع آپارتمان‌سازی بی‌رویه در بافت مورد نظر به‌علت وابستگی ساکنان در واحدهای مسکونی قدیمی نسبت به آپارتمان‌های جدید؛ ۹. توجه به حفظ و نگهداری بناهای مسکونی و غیرمسکونی قدیمی و هویتی مثل مسجد ملامحمود و بناهای قدیمی در این محله.

منابع

- امیری، س. ن.، رستمی، م. ح.، و دانایی، س. (۱۴۰۱). ارزیابی عوامل مؤثر بر حس تعلق شهروندان به فضاهای شهری مطالعه موردی: میدان انقلاب بندر بوشهر. *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۱۰(۲)، ۱۴۶-۱۶۴.
<https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2022.337599.1653>
- بهزادپور، م. (۱۳۹۷). بررسی حس تعلق مکانی در مجتمع‌های مسکونی و نقش طبیعت بر آن (مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی اکباتان، پردیسان، زیتون و مهرگان). *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳۴)، ۱۸۳-۲۰۰.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.34.13.4>
- حیدری ترکمانی، م. (۱۳۹۶). بررسی تحولات فضایی-کالبدی و تأثیر آن بر هویت شهری. *مجله جغرافیا و توسعه*، ۱۹(۱)، ۳۹-۱۹.
- دانشپور، س. و صفار سبزواری، م. (۱۳۹۷). تأثیر حس تعلق به مکان بر زندگی شهری. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱۰(۳)، ۷۸-۵۱.
- رضوانی، ن.، بهزادفر، م.، و حبیبی رضوانی، ک. (۱۳۹۶). ارزیابی بافت‌های تاریخی بر پایه هنجار حس تعلق به مکان (نمونه مطالعاتی: محله سرچشمه گرگان، فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۸(۲۹)، ۴۲-۲۳).
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1396.8.29.2.6>
- روشنی، ص.، رضوانی، ن.، و پاسیان خمیری، ر. (۱۳۹۷). سنجش و رتبه‌بندی حس تعلق مکانی محلات تاریخی گرگان. *فصلنامه مرمت و معماری ایران*، ۸(۱۵)، ۶۱-۷۹.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23453850.1397.8.15.9.4>
- زنگنه، م. (۱۳۹۸). سنجش احساس تعلق مکانی در شهرهای کوچک، میانی و کلان‌شهرها. *مطالعه موردی: شهرهای خواف، سبزواری و مشهد*. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۹(۳۲)، ۱۹۹-۲۱۲.
<https://doi.org/10.30488/gps.2019.91060>
- سلطانی تهرانی، غ.، ر.، توکلان، ع.، و زیویار سلطانی تهرانی، پ. (۱۴۰۲). تأثیر حس تعلق در باززنده‌سازی محلات ناکارآمد شهری (مطالعه موردی محله خاک سفید منطقه چهار شهر تهران). *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۴(۵۵)، ۲۳۷-۲۵۲.
<https://doi.org/10.30495/jupm.2022.24608.3491>
- شهریاری، م. ر.، و مشک‌سار، پ. (۱۴۰۰). بررسی عناصر کالبدی حس تعلق به مکان در محلات شهری (مطالعه موردی: شهرک شهید بهشتی شهر شیراز). *پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی*، ۲(۶)، ۱-۱۱.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27173747.1400.2.6.1.7>
- عبدی ملک کلایی، ج. (۱۳۹۵). *تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر بافت‌های فرسوده بر هویت محله‌ای ساکنان تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات*.
- عطایی، امید، ستوده، حسام‌الدین، و قمیشی، محمد (۱۴۰۰). تبیین حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهرهای بندری مطالعه موردی: بندرلنگه. *مجله شهر پایدار*، ۴(۴)، ۸۷-۹۹.
- عنانهاد، م.، غلامعلی‌زاده، ح.، و اسدی ملک جهان، ف. (۱۳۹۸). سنجش حس تعلق به مکان و حفظ هویت واحدهای مسکونی در محله شهری، مطالعه موردی: محله قدیمی ساغریسازان رشت. *فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۱۰(۱۹)، ۷۳-۸۸.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25383930.1398.10.19.5.8>

- کاویانی، ا. (۱۳۹۵). طراحی خانه فرهنگ یزد، با تأکید بر ارتقاء حس تعلق به مکان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، دانشکده هنر و معماری.
- کریمی، م. (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در محلات شهری. تهران: مرکز مطالعات شهری.
- محمدمراد، ب. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر ساختار شهری بر پویایی محلات. فصلنامه معماری و شهرسازی، ۱۷۴، ۹۶-۱۱۵.
- مرادقلی، س. (۱۳۹۲). فرسایش بافت‌های تاریخی و لزوم بهسازی آن‌ها. تهران: مرکز پژوهش‌های شهری.
- مطلبی، ق. (۱۳۸۵). بازشناسی نسبت فرم و عملکرد معماری. مجله هنرهای زیبا، ۲۵، ۶۴-۵۵.
- الهویسی، ف. و چاره‌جو، ف. (۱۴۰۰). تبیین نقش عوامل مؤثر بر تعلق مکانی در بافت‌های شهری (مطالعه موردی: بافت‌های قدیم، میانی، جدید و حاشیه‌ای شهر سنندج. جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۱(۱)، ۱۶۵-۱۸۴.
<https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.67174.0>

References

- Bouwmeester, J., & Hartmann, T. (2021). Unraveling the self-made city: The spatial impact of informal real estate markets in informal settlements. *Cities*, 108, 1-15.
- Chen, Y., & Sekar, S. (2018). Emotional Bonding to Place and Its Role in Sustainable Urban Living. *Journal of Environmental Psychology*, 123.
- Gifford, R., & Scannell, L. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. In: *Place Attachment: Advances in Theory, Methods, and Applications* (1st ed.). New York: Springer.
- Hartmann, T., & Bouwmeester, H. (2021). The Impact of Urban Growth on Sense of Place and Identity. *Urban Studies Journal*, 47(2), 212-230.
- Nakhi, K., & Ahmari, S. (2016). Factors Affecting the Lack of Belongingness in New Urban Spaces. *Journal of Urban Planning*, 78.
- Stedman, R. (2003). Is it really just a social construction? The construction of the physical society and natural. *Place Environment to Sense of Resource*, 8(16), 671-685